

॥ ॐ ॥

श्री आर्य नैतिक नाटक सभाज,

# छत्र विजय

नाटकनो टुंकसार तथा गायनो.

रयावी छपावी प्रसिद्ध कन्नार.

नहुभाउं डाडुभाउं शाह.

भाविक: — " श्री आर्य नैतिक नाटक सभाज.

वैद्य भगवानदास त्रिलु ने छाप्पुं.

मुमोधिनी प्रेस, नां. ५१, जगन्नेट रोड—मुंजध.

कीमत ४ आना.

# ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ ગુજરાતી કૌંપીરાલિટ વિભાગ ]

અનુક્રમાંક ૮૭૫૨ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ હ્રતપિજ્ય

વિષય ૬ - ૧૨૦૪

॥ ॐ ॥

શ્રી આર્ય નૈતિક નાટક સમાજ.

# છત્ર વિજય

નાટકનો દુઃકસાર તથા ગાયનો.

રચાવી છપાવી પ્રસિધ્ધ કરનાર

નરુભાઈ કાલુભાઈ શાહ

માલેક—“શ્રી આર્ય નૈતિક નાટક સમાજ.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું કે:-તારદેવ બાલીવાલા આંડ થીએટર—મુંબઈ.

સંવત ૧૯૭૬

ઈ. સ. ૧૯૨૦

આવૃત્તિ ૧ લી

પ્રત ૧૦૦૦૦

કીમત ૪ આના.

ગુજરાતી ઇલેક્ટ્રીક પાવર લાવનારી વીજળીની  
માફક અજળ્ય શક્તી પેદા કરનારી—

(કીંગ ઓફ ટેનીક પીલ્સ છે)

તે જાદુનો ચમતકાર છે.

કાયમની શક્તી મેળવવી હોય અને જીવાનીનો પૂર જોસ શક્તીનો  
ખાર લેવો હોયતો (કીંગ ઓફ ટેનીક પીલ્સ વાપરો) આઠ  
દીવસ અજમાયસ માટે રૂ. ૭૫)

(નાઇટ પીલ્સ.)

પ્રેમના વીલાસીજનો માટે ગોળીઓ—મધ જીવાનીનું જોખન પ્રેમરસની  
ખરી મજલ લેવી હોય તો આ પીલ્સ એકવાર વાપરો ગોળી ૧ ની  
કીમત રૂ. ૫) અરધા કલાકમાં નાઇટ પીલ્સનો અજળ્ય ચમતકાર  
જોવો હોય તો એક ગોળી વાપરી ખાત્રી કરો ખાસ રાત્ર મહારાત્ર  
માટે રૂ. ૭ ગોળી એકના પહેલા નંબરના છે.

પંદર મીનીટમાં ઇલેક્ટ્રીક પાવર લાવી અજળ્ય શક્તી  
પેદા કરનાર

શક્તી સજીવન તેલ છે

એકદમ કૌવતનો પુર જોસ લાવનાર પાવર અને શક્તીને સજીવન  
કરનાર આ તેલ છે. શરીરની નબળી પડેલી નસોને જાડી અને  
લાંબી કરી કઠવતો પુર જોશ વાપર પેદા કરે છે.

કીમત તેલા એકના રૂ. ૨૧૦ છે.

એક મીનીટમાં સફેદ બાલને કાળા કરવાનો ગંધ કે બાસ.  
વીનનો પાવડર.

શીશી એક તોલા બેના રૂ. ૫ સેમ્પલ તોલા ૧૦  
અરધાનો રૂ. ૨.

દુબલ ફારમસી

ગીરગામ ત્રામ ટરમીનસ પાસે મુંબઈ પોસ્ટ નંબર ૪૬

# ભીખા કહ્યાણુજની કુંબી અમૃત તુલ્ય દવાઓ.

**મિદ્યર-ચિકિત્સક.**

-કોલેરા વિષ્ણુચીકા માટે-  
કોલેરા, અપચો, અજીર્ણ  
અતિસાર વિગેરે ભયંકર રોગોને  
દુઃક વખતમાં ખાત્રિપૂર્વક નાબુદ  
કરનારો આ એક રામબાણુ ઉપાય  
છે. જેનાથી સેંકડો અમૂલ્ય  
જીવ ગી બચી છે.

કિંમત ખાટલી ૧ ના આના દશ.

**બકાસ ઓર્થન્ટમેન્ટ.**

-ખાસ દરાજ માટે-

ગમે તેવી હડીલી કાળી કે લાલ  
દરાજ અગર ખુજલી આ મલમ  
બેથી ત્રણ વખત લમાડવાથી  
જડ મુળથી નાબુદ થાય છે અને  
ચામડી જરા પણ બળતી નથી  
કે ખરાબ વાસ આવતી નથી.

કિંમત ખાટલી ૧ ના આના ચાર.

**તાવનુ અકસીર ચિકિત્સક.**

આ મિદ્યર ટાઢીયા, આં રીયા, મહેરીયલ અને ખરાબ  
રતુમાં ફાટી નીકળતા રૂવે જાતના ઝેરી તાવ ઉપર રા-આણુ  
આર કરે છે. કારણ કે તે તમામ જાતના તવના જંતુઓને  
નાબુદ કરવામાં આપાદ છે. આ મિદ્યરના ત્રણ ભાગ લેવાથી  
એકજ દિવસમાં ગમે તેવો તાવ નાબુદ થઈ જાય છે ખીજ દવા-  
ઓથી તાવ ઉતર્યા પછી ઘણી જ અશક્તિ આવે તેમ આ  
દવાથી એવું કશું પણ ખરાબ પરિણામ આવતું નથી એ તેની  
ખાસ ખુબી છે,

કિંમત ખાટલી એકના આના બાર

# ગાંડીવ એન્ટી ડેમેટીક બામ.

એક મહાન વિદ્વાન ડોક્ટરની શોધ ઉપરથી બનાવેલો આ મલમ ચોળવા ા માથાનો તેમજ સંધીવા સરખો દુખદાયક રોગ ટુંક વખતમાં નાશ થાય છે. વળી હાથ પગનું રહી જવું, સોજો ચડી આવવો, શરીરના કોઈ પણ ભાગનો દુખાવો, કોઈપણ ભાગનું અકડાઈ જવું, સ્ત્રીઓના પગ તથા કમરે અકડાઈ જવા, શરદીથી કે છપણુ ભાગ રહી જવો વિગેરે સર્વે રોગોને નાશ કરનારા આ રામબાણુ ઉપાયની એક ખાટલી દરેક કુટુંબોમાં અવશ્ય રાખવી જોઈએ

કિમત ખાટલી એકના આના આઠ.

અમારા મહેરમાન ગ્રાહકોના ખાસ આગ્રહને માન આપી

અમે હાલમાં દીક્ષેનસીંગ ખાતું ખોલ્યું છે.

જેમાં અતુલવી માણસોને હાથે દરેક જાતના પ્રિસ્ક્રીપ્શન મુજબ દવા બનાવી આપવામાં આવશે એક વખત કામ પાડી ખાતરી કરો

**ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠ દવાવાળા,**

ગણેશવાદીને નાકે, બહારકોટ, મુંબઈ, નં. ૨.

૫

જાણીતા પૌલ બ્રધર્સ

ના

સોડા લેમન

અને

સર્વે જાતનો મીઠો માલ

હર હમેશ તૈયાર મળે છે.

શાદી કે તપોતા

બન્નેમાં

જીવને રાહત બક્ષે છે.

ભાવો બણાજ મધ્યમ.

## થોડે પૈસે મોટા લાભ.

નીચે લખેલ ઠેકાણું અત્યારેજ ડાયરીમાં લખી લ્યો.

### અમુદય લાભ.

જીંદગીના જીવનમાં તંદુરસ્તીનું કામ છે,  
કેમ સાહેબો શું સમજ્યા વીચારવાની વાત છે;  
અમર કસ્તુરી કેસર બરાસ ચોખા માલનું ધામ છે,  
ગૌચંદન મોપાઇ હરડે અગર, ચંદનનો બહાર છે;  
રક્ત સુધારો કરવા ધારો મુખ્ય સીલાજી તૈયાર છે,  
ગેરંટીથી માલ આપવો મુખ્ય અમારી દુકાન છે;

અમારે ત્યાં કેસર કસ્તુરી અમ્મર બરાસ કપુર ઉંચો ભીમ-  
સેની, ચોખાઇ, મમીરો ખાપરીયું, મોટાં પીપરીમુળ, હરડે સાચી  
એલાયચી અગર સીલાજીત ગૌચંદન સોનાચાંદીના પાના દસાંગી  
ધૂપ તથા સુકા મેવો ઉંચી હાંગ, વીગેરે જાતનું કરીયાણું મળશે.

વધારામાં

અમારી ખાસ બનાવટના બરા મોતીના સરવે જાતના

“ સુરમાઓ ”

ખાત્રીથી મળશે

ઠગાવાની ખીલકુલ ધાસ્તી નથી.

બહારગામના ઓડિરો ઉપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે તથા  
બહાર ગામના ગ્રાહકોને માલ વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે. વધુ  
ખુલાસો રૂબરૂમાં

ડી. શાન્તીલાલ કાન્તીલાલની કુંઠ

જુમા મસ્જીદની નીચે શીઠ બીલ્ડીંગ સામે નં. ૧૨૭-મુંબઈ



ઝવેરીઓ પણ ઘણા છે, અને તેમનું જુનાપણું

તો વળી બહુ લાંબી મુદતનું છે.

તે છતાંએ મોડલ ઝવેરીઓ

## મહેતા હરીલાલ રામકૃષ્ણનની કું

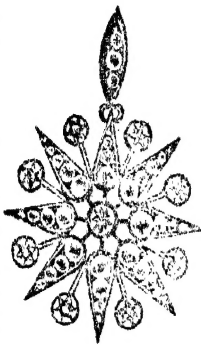
એ ફક્ત હું મુદતમાં જે નામ કહાડ્યું છે તેથી જુના  
તો વિચારમાં જ પડી ગયા છા!

અમારો દુકાને આહટો સાથે જે રીતે વર્તવામાં આવે છે તે અમારો  
ખાસ હુન્નર છે

આહટોને અમારે ત્યાં કશી પણ રીકઝીક કરવી પડતી નથી.

બહાર ગામના સગળા ઝોરડો વેલ્યુપેએબલ પોસ્ટથી તાકાદે  
મોકલવામાં આવે છે

ટેકાણું—અબદુલ રેહમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.



ઝવેરીઓ  
ચંદુલાલ  
એલ.  
ખોખારી  
એન્ડ કું.



ચાહુ જમાનાને  
અનુસરતાં ઉત્તમ  
કારીગીરીથી મનપ  
સંદ સોના ચાંદીના  
દાગીનાનો સ્ટોક  
તૈયાર રાખવામાં



સ્વર્ણ કે તેમજ  
ચોંદર ખાખવા  
થી વાપદાસર  
તૈયાર કરી  
અપવામાં  
આવે છે.

એક વખત વીઝીટ લઈ ખાતરી કરવાની વિનંતી  
કરવામાં આવે છે.

ડે. શેખમેમણ સ્ટ્રીટ નાં. ૨૮૬-૯૧-મુંબઈ.

તારતુ સરનામું:—" Hemvanti "

ટેલીફોન નાં. ૩૧૫૮

## તાવનો કદો શત્રુ કોણ.

અરે પણ તમે તપાસ તો કરો કે હિંદુસ્થાનમાં તાવનો કદો શત્રુ કોણ તમે એક વખત તપાસ કરસો તો તમને ખબર



પડસે કે તે તાવને નસાડવાને અક-સીર ઇલાજ એકજ છે અને તે એજ કે અમારો વાયરલેસ શીવર મિક્ચર કે જે ગમે તેવો ગમે તે જાતનો તાવ હોય તેને ચોવીસ કલાકમાં નાબુદ કરી અખુટ શક્તી બક્ષે છે.

અરે પણ અમે એટલેથીજ અટકી નહીં જતાં અમારા આર્થ બંધુઓને માટે અમે એ ખીજી ઘણી ચીજો તૈયાર કરી છે.

તેનું નામ

વાયરલેસ બ્રામ, ભાલા છાપનો ગજકણુંનું મલમ.

વાળ માટે ઉત્તમ.

હિંદદેવી હેઅર ઓઇલ. પુષ્પ મોહીની હેઅર ઓઇલ.

કામા હેઅર ઓઇલ. કનકતારા હેઅર ઓઇલ

ઓટો હિંદદેવી સેન્ટ.

તેમજ ગુલાબપાણી, સરખત, સેન્ટ સાબુ, અતર

વિગેરે અમારે ત્યાંથી મલશે

એફ. હકીમુદ્દીનની કંપની.

૮ ભાજપાલા સેન, મુંબઈ નાં. ૩

# મહા મુનિ મનુષ્ય મહાન વાક્ય.

રમણીઓને રાજ કરવી એ પુરુષોની પહેલી ફરજ છે

પણ તે

રમણીઓ શાથી ખુશ થઈ શકે વાર ?

જ્યારે તેમને

ત્રીભોવનદાસ ભીમજી ઝવેરી.

તે ત્યાંથી

આહુ જમાનાના ધરના અપદુરેટ દેશનના દાગીનાઓ

આવે ત્યારે.

સોના ચાંદી અને ઝવેરાતના દાગીનાના વેપારી.

રોખમેમન સ્ટીટ મુલજી જેઠા મારફ્ટ સામે ટે. નં. ૩૭૪૧.

# —છાપખાનું—

તમારું ગુજરાતી અથવા અંગ્રેજી

છાપવાનું કામ.

ચાપકી કે ચાપાનીઆં, હેન્ડપ્રીસ, કેટલોગ,  
લેટર પેપર, કમ્પનીના આરટીકલો,  
પ્રોસપેક્ટસ, એકાઉન્ટ બુકો

અને બીજું હરકોઈ નાનું મોટું છાપખાનાને સગતું કામ  
તમારે કરાવવું હોય અને

વાજબી કામ, વખતસરનું કામ, અને સુંદર છપાઈ,  
મેળવવાની તમારે ઇચ્છા હોય તો તે નીચે મેં દેઠાણે તુરત મોકલી આપે

યુનાઈટેડ પ્રેસ એન્ડ ઇન્ડીઆ લીમીટેડ.

નાં. ૮-૧૦, હોમલે સીટિંગરોડ.

( ટાઉન હોલના અગીયારની સામે એકક્ષરકુંડ યુનીવર્સિટી  
પ્રેસની અરોબર બેડમાં )

# કોઈ કહી શકે તેમ છે કે

મુંબઈમાં જન્મવા માટે ઉમદા સગવડ નથી ?

છે. તો ક્યાં

ફક્ત ધી ઠાકર બોર્ડીંગ હાઉસમાં

પધારીને ખાત્રી કરો.

ડૉ. ગીરગામ, મારબાવડી પેલીસ ચોટીની બાજુમાં

મુંબઈ નાં ૪.

# “ માલિકના બે બેલ ”

મુજ મહારાજો.

આજે ઘણા વખત પછી અમારો નવો પ્રયોગ છત્ર વિજય મુંબાઈની કદરદાન પ્રજા આગળ રજુ કરતાં મને અપૂર્વ આનંદ થાયછે. આશા છેકે મારા આગળના પ્રયોગોની યોગ્ય કદર કરી આપ સભાજનો જે સન્માનની દ્રષ્ટિથી જોતા આવ્યાછો તે દ્રષ્ટિ કાયમ રાખશો. જન સમાજને કયો રસ વધુ ફચીકર થશે તે વસ્તુથી હું તદ્દન અજાન છું છતાં યથા-શક્તિ જે સેવા થાયછે તેને પુલ નહીં નેપુલની પાંખડી તરીકે સ્વીકારી મને કૃતાર્થ કરશો તો સેવાનું સાકલ્ય માનીશ આ નાટ્ય પ્રયોગ રચવામાં મને રાં રાં રધુન થ ટી. બ્રહ્મ ભટ રાં મણીલાલ ટી. ત્રીવેદી રાં રામનારાયણ મોહનલાલ પાઠક અને મુન્સી અખાસ અત્રી સાહેબે જે અમુલ્ય મદદ કરી છે તે માટે હું તેમનો અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનું છું.

પ્રયોગમાં જો કોઈ જાતના ગુણદોષ જોવામાં આવે તો પ્રેક્ષક સભાજનો ક્ષીર નીર ન્યાયે હંસ વૃત્તિ રાખી ક્ષમા આપશો,

બાલીવાલા આન્ડ થીયેટર

શનીવાર

તાં ૨૬—૬—૨૦

જન સમાજનો નીરંતર—રણી  
નકુલ દાવુલ શાહ.

## છત્ર વિજય નાટકના પાત્રો.

### પુરૂષ પાત્રો.

—●—●—●—●—●—

છત્ર સાલ—મહોબાનો યુવરાજ પાછળથી ખુદેલખંડનો મહારાજ

ચંપત રાય—મહોબાનો મહારાજ છત્રસાલનો પીતા

દલપતી રાય—સાગરનો યુવરાજ

સંભાકરણ—સાગરનો મહારાજ

મુસ્તાન—દીલ્લીનો શહેનશાહ

મોઆજીમ—દીલ્લીનો શાહનશાહ

કંચુકીરાય—ધારીરનો રાજા

પહાડસીંહ—ઝોરછાનો રાજા

ક્રીદાઈખાન—શહેન શાહી ફોજનો સેનાપતી

જય સીંહ  
જસવન્ત સીંહ } —મેવાડને મારવાડના મહારાજ

હીરો—ભગો—કંચુકી રાયના સેવકો

સ્થળ—ખુદેલ ખંડ ને દીલ્લી

ચોપદાર—દરબારીઓ, સીપાઈઓ, અન્ય રાજા મહારાજાઓ.



## સ્રી પાત્રો.

[ વિજયા—કંયુકીરાયની પુત્રી છત્રસાલની માહારાણી ધારીરની રાજકન્યા.

વિમળદેવ અથવા } —સંભાકરણની પુત્રી છત્રસાલની રાણી.  
વિમળા

હિરાદેવી—ઝોરછાની મહત્વાકાંક્ષાવાળી માહારાણી પહાડસિંહની સ્ત્રી

સુક્લા દેવી—કંયુકીરાયની રાણી.

બદ્રગ્નિસા—ચહેત શાહની પુત્રી મોઆજમની બહેન

કેશર—કંયુકીરાયની માલણ ભગાની સ્ત્રી

સાહેલીઓ—વારાંગનાઓ—દાસીઓ ખવાસણો ઈ. ઈ.

જ. સ. ૧૯૨૧ ના ઈંગ્લીશ કોપી રાખટના એકટ તથા ૧૮૬૭ ના  
જુના એકટ મુજબ આ નાટક ૨૭૨૮૩ કરાવી, પ્રકાશકે સર્વે  
અધિકાર પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે માટે તેમની આજ્ઞા  
અનુમતિ વિના કોઈએ મજાવવું, બજાવવું કે  
છાપવું, છપાવવું નહિ.

## છત્ર વિજય નાટકનો હુંક સાર.

પ્રસ્તુત નાટકના સમયમાં સમ્રાટ આલમગીરની દીર્ઘદર્શી રાજનીતિના પ્રભાવે ભારતવર્ષમાં મોગલ શહેનશાહતનો ઝુંડો ચારે દીશામાં નિષ્કંટક ફરકતો હતો. તે ચરસામાં બુદ્ધેલખંડમાં સર્વત્ર કુસંપની ઘેર રાત્રી છવાઈ હતી. તે નીશાને ભેદી પ્રભાતના બાલ સૂર્ય સમો પ્રતાપી યુવરાજ છત્રસાલ ઉદય પામ્યો, જે ભારતવર્ષમાં બુદ્ધેલખંડના ઇતિહાસમાં સૂર્યાક્ષરે ચીરંજીવ નામ મૂકી ગયો, તે છત્રસાલ આજ નાટકનો નાયક છે.

સ્વદેશ ભક્તિનાં મોઢાં વીરવૃત્ત ઉજવવા, પ્રતાપી બાપારાવળના વિમળ યશને લાંછન ન લાગે તે સિલ્વટથી જળવવા એ વિરનરે સ્વદેશને તનમન અને ધનનું બળીદાન આપી જનસમાજના હૃદયમાં દેશદાઝની ઉજવળ ઉમી પ્રકટાવી ભાવી પ્રગતે દેશભક્તિના જે ઉત્તમ પાઠ લખાવ્યા હતા, એ ભાવના જનૃત કરવાનો આજના નાટકનો ઉદ્દેશ છે.

નાટકનો પૂર્વ વૃત્તાંત.

બુદ્ધેલખંડમાં મહોબા, ઓરછા, ધારીર અને સાગર ચાર રાજ્યોનો સમાવેશ થાય છે તેમાં માત્ર મહોબાના યશસ્વી મહારાજ અપતરાય અને તેનો પુત્ર છત્રસાલ સાચા સ્વદેશ ભક્ત રહ્યા હતા.

ઝેરાછાની બીલીમ મહાત્માકાંઠાવાન મહારાણી હીરા-  
દેવીએ પોતે નિઃસંતાન હોવાથી પોતાનું રાજ્ય ચંપતરાયના  
હાથમાં ન જાય એટલા માટે અનેક પ્રયત્નોની જાળ ગુંથી,  
સભાકરણ અને ચંપતરાયના હૃદયમાં વૈરથીજ વાવ્યાં હતાં.

રાજા પહાડસીંહ નિર્જાન મનનો હતો. રાજાની નીર્જાન-  
તાનો લાભ લઈ, સંભાકરણને આડું અવગું સમજતી, તેની  
કુંવરી વિમળાને પોતાના કૃત્રિમ યુવરાજ વિમળદેવ તરીકે  
જાહેર કર્યો હતો. આ રીતે કુસંપના કપટ નાટકની સુવધાર હીરા-  
દેવી બની હતી. એક દિવસના જ્ઞાનવાળો સભાકરણ હીરાદેવીનો  
દોર્યો દોરાયો અને દેશદોહી બની એકો. ધારીરનો રાજા કંચુ-  
કીરાય, ભોળો વિલાસી ને એક આરામી હતો જેથી તેનું જીવન  
કેવળ નિરૂપયોગી હતું. શહેનશાહ આલમગીરની સાલગરેહની  
મુઆરક્યાદી આપવા છત્રસાલ દીલ્લી આવ્યો, ત્યાં તેને પ્રારબ્ધ  
અનુકુળ થયું. શહેનશાહનો જીવ લેવાનું કોઈએ કાવત્રુ કર્યું હતું.  
છત્રસાલે બુદ્ધિબળથી તે ખુલ્લું કરી શહેનશાહને જીવિત દાન  
આપ્યું. તેમજ પહેલાં ચંપતરાયે પણ મોગલ શહેનશાહ ઉપર  
અનેક ઉપકારો કર્યા હતા. પીતા પુત્રના સામટા ઉપકારોનો  
બદલો વાળવા શહેનશાહે આજે દીલ્લીમાં દરબાર ભરીને ચંપ-  
તરાય તેમજ છત્રસાલને બોલાવ્યા છે ત્યાંથી આજના નાટકની  
શરૂઆત થાય છે.

## અંક ૧ લો.

પ્રવેશ ૧ લો.—દિલ્લીમાં શહેનશાહ આલમગીરનો ભવ્ય દરબાર  
દિવાન-૪. આમ.

સમ્રાટ શહેનશાહે પોતાની અમુલ્ય છંદગી અચાવનાર  
મહોબાના પાટવી કુમાર વીર છત્રસાલને, તેણે કરેલા ઉપકારના  
બદલામાં ખુશી પડે તે માગી લેવાનું વચન આપ્યું તેથી  
દેશપ્રેમી વીરનર છત્રસાલ, કે જેના હૃદયમાં સદૈવ પોતાના દેશને  
બીજાના ત્રાસમાંથી છોડાવી, સ્વતંત્ર બનાવવાની પ્રબળ  
ઈચ્છા રહેતી હતી, તેણે આ પ્રસંગ મળતાં બીજાં કાંઈપણ  
ન માગતાં, પોતાના દેશની સ્વતંત્રતાની માગણી કરી.  
માગણીનું સ્વરૂપ જાણતાંજ શહેનશાહની મુંઝવણનો પાર  
રહ્યો નહીં અને બાજુ બગડી. રાજ્ય લોભી શહેનશાહે છત્ર-  
સાલની માગણીનો અસ્વીકાર કર્યો તેથી છત્રસાલ ઉસ્કેરાઈ  
ગયો. સત્તામદ અને સ્વતંત્રતા માટે બન્ને વચ્ચે રસાકસી  
ભરેલો વચનવાદ થયો છત્રસાલે પ્રતિજ્ઞા લીધીકે “બુદ્ધિઅંડ  
અમારું હતું ને અમારું રહેશે તમે રાજા ખુશીથી  
નહીં આપો તો અમે બાહુબળથી લેશું” વાત વધી  
પડી. આલમગીર ઉસ્કેરાઈ ગયો અને દરબારમાં બુ દેલવીરાએ  
તરવારો ખેંચી શાહબદો મોઆજમ વચ્ચે પડવાથી વધુ ખરાબી  
થતી અટકી પણ વૈરનાં બીજ તો રોપાઈ ચૂક્યાં.

પ્રવેશ ૨ જો—ધારીરના મહારાજ કંચુકીરાયનો મેહેલ,—

ધારીરના ભોળા અને મોજલા મહારાજ કંચુકીરાયનો દારીઓ સાથે આનંદ બાદ તેમના વિશ્વાસુ અને વફાદાર નોકર ભગાનું આવવું બન્ને વચ્ચે સ્વતંત્રતા સંબંધી રકઝક. બાદ મહારાજને પોતે જુની રાણીથી કંટાળી નવી રાણી કરવાના છે અને જેની છબી પોતે પોતાના બીજા નોકર હીરા મારફત મેળવી છે તે ભગાને બતાવવી. ભગાએ છબીને પોતાનાંજ પ્રેમપાત્ર કેશર તરીકે ઓળખવી. હીરા તથા કેશરનું આવવું ગરીબ પણ શીયળવતી કેશરનું સમજી જવું અને રાજાને બતાવી વખત સાચવી લેવો.

**પ્રવેશ ૩ જે—**માતા વિધ્યા વાસીનીના મંદીરનજીકનું ઉપવન દેવી વિધ્યા વાસીનીનો વાર્ષિક ઉત્સવ ઉજવવા ભેગો થએલી જુદેલખંડની ક્ષત્રીય કુમારીકાઓનો મુખ્ય વિનોદ. કુમાર વિમળદેવ જેને રાણી હીરાદેવીએ પોતે નિઃસ્તંતાન હોવાથી પોતાનું રાજ્ય ચંપતરાયના હાથમાં ન જાય એટલા માટે કુંવરી હોવા છતાં કુંવર વેશમાં રાખેલ છે તે, આવે છે. સખીઓનો હાસ્ય વિનોદ. અચાનક દિલ્લી શહેનશાહ તરફથી જુદેલખંડ સર કરવા આવેલા સેનાપતી શ્રીદાઘખાનનું આવવું પોતાને શાહ તરફથી મળેલી સન્તાનો એ સરદાર કેવળ દુર ઉપયોગ કરેછે અને કુમારીકાઓને કેદ પકડવાનો સીપાહીઓને હુકમ કરેછે. કુમાર છત્રસાલ તથા દલપતીરાય આવી કુમારીકાઓને એ ત્રાસમાંથી બચાવી લે છે અને શ્રીદાઘખાનને કેદ કરીને જુદેલખંડની સરહદ બહાર મોકલી દે છે.

ઉપકારથી કૃતજ થએલી વિજયા તથા જયસાલનું પ્રથમ પ્રેમ દર્શન.

**પ્રવેશ ૪ થો—કંચુકીરાયનો મહેલ.**

કેશરના પ્રેમ માટે શંકા શીલ અનેલા ભગાનું કેશર પાસે વધારે ખાત્રી કરવા મહારાજ કંચુકીરાય તરફથી પોશાક લઈને આવવું. કેશરે ભગાને પ્રથમ બનાવી પાછળથી મનાવી લેવો. બાદ હીરો કે જેનો પ્રેમ હજી કેશર તરફ આછો નથી થયો તેનું આવવું કેશર તેને પણ ઉડાવેછે. અચાનક રાજા કંચુકીરાય આવી ચડેછે. હીરો ગભરાય છે. અને પોતાને છુપાવવા માટે ભગા પાસે કાલાવાલ કરેછે. કેશર તથા ભગો યુક્તિ કરીને હીરાને સંતાડેછે. ને રાજા પાસે માર ખવરાવેછે. કંચુકીરાય હીરાને કેદમાં મુકે છે. કેશર બનાવટી પ્રેમથી રાજાને રમાડેછે હીરાદેવીનો દૂત આવે છે. વિજયાએ શીદાઈખાનનું અપમાન કર્યાની વાત જાણી કંચુકીરાય ચીડાયછે, ને વિજયા ને બોલાવી ઠપકો આપેછે પીતા પુત્રીનો સ્વતંત્રતા વિષે સંવાદ કંચુકીરાય વિજયાને તુચ્છકારી કહાડેછે અને વિજયાએ કરેલા અપરાધ સંબંધી વિચાર કરવા રાણી હીરાદેવી પાસે જાય છે.

**પ્રવેશ ૫ મો—હીરાદેવીનું ખાનગી વિચાર ભુવન.**

અવસ્થાની અસરથી મુંઝાઈ પુરુષ પોશાક કાઢી નાંખી સુંદર સ્ત્રી વેષમાં સજ્જ થઈ (વિમળદેવ) વિમળા કુમારી એકાંતમાં

મનના ઉભરા કાઢતી હોય છે. ત્યાં રાણી હીરાદેવી આવી ચડે છે. અને વિમળાને સ્ત્રી વેપમાં જોઈ તેને ધમકાવે છે. અને પુરૂષ પોશાક પહેરવાની ફરજ પાડે છે. વિમળા ગભરાતી મુંઝાતી તામે થઈ ચાલી જાય છે. હીરાદેવીનાં કપટ વચનોથી ભરમાઈ મીત્ર જેવા મીત્રનું ભોલી પીવાની પ્રતિજ્ઞા કરી ખેડેલ સંભાકરણુ દેશ વિધાતક બનવા માટે પશ્ચાતાપ કરતો આવે છે. હીરાદેવી તેને મેણાં ટોણાંથી વધારે ઉશ્કેરે છે ને બળતામાં ઘી હોમાય છે. હીરાદેવીનાં વચનોની અસરથી રાજા સંભાકરણુ સીધેલી પ્રતિજ્ઞામાં અડગ રહેવા નિશ્ચય કરી હીરાદેવીના દરબારમાં જાય છે. હીરાદેવીની દુષ્ટ વાસનાઓનું દિગ્દર્શન,

પ્રવેશ ૬ ઠા--રાણી હીરાદેવીનો આદેશાહી દરબાર

દેશદ્રોહી રાણી હીરાદેવીએ દિલ્લી સહેનશાહત પ્રત્યે અખંડ વફાદારી રાખવાનો હરાવ કરવા બુદ્ધેલખંડના અન્ય રાજાઓને તેડાવી ખાસ દરબાર ભર્યો છે. છત્રસાલે કરેલા તોફાનનાં કામનો બધા તીરસ્કાર કરે છે. અને બુદ્ધેલખંડની વફાદારીની ખાત્રી આપવા રાણી હીરાદેવી તથા કંચુકીરાયને દિલ્લી મોકલવાનું હરે છે. કુમાર દલપતરાયનું મહારાજા ચંપતરાયના દુત તરીકે આજ્ઞાપત્ર લઈને આવવું. હીરાદેવી સંભાકરણુને ઉશ્કેરે છે. પીતા પુત્રનો કર્તવ્ય સ્વધર્મ અને સેવા વિષે હૃદય દ્રાવક સંવાદ થાય છે. દલપત, સંભાકરણુને દેશદ્રોહી ન થવા ધણું

સમજાવે છે. પણ સંભારણ એકનો એ થતો નથી અહીંથી પીતા પુત્રના કર્તવ્યની ભીંત ભીંત દીશાઓ નકકી થાય છે, અને પીતા પુત્રનો સંબંધ છોડતાં દલપતે કરેલા આવેશમય ઉપદેશથી હીરાદેવી હિરેરામ જાય છે. દલપતને મારવા ધમે છે. છત્રસાલ તથા અંપતરાય આવી તેને બચાવે છે.

## ટોલો.

### અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો—દિલ્લીમાં યમુના કીનારે શાહી બગીચા શાહજહાં મોઆજ્ઞમના જન્મ દિવસ પ્રસંગે શહેનશાહ આલમગીર તેને કાંઈ બેટ આપવા આવે છે. પોતાના પીતા એવચની કહેવાયા અને ખુદેલાઓને શાહ તરફથી અન્યાય મળ્યો છે એ વાતથી શાહજહાં હમેશાં ઉદાસ રહ્યા કરે છે. તેને આગે પણ ઉદાસ જોઈને શાહ તેનો ખુબાસો માગે છે. મોઆજ્ઞમ ખુદેલખંડને સ્વતંત્ર બનાવવાની માગણી કરે છે. દીર્ઘદર્શી શહેનશાહ, શાહજહાંને તથા એગમને (લલીતાને) રાજ્ય નીતિના બેદો સમજાવે છે. કુટુંબી જનોનો અંદર અંદર રસમય અને બોધક સંવાદ થાય છે. આખરે સુલતાન પોતાના પુત્રના આત્મબળ પાસે હારી જાય છે. અને ખુદેલખંડને સ્વતંત્રતા આપવાનું શાહી ફરમાન લખી આપે છે. તેવામાં ફિદાઈખાન હીરાદેવી તથા કંચુકી



રાય આવી પહોંચે છે. અને છત્રસાલે તથા દલપતીરાયે કરેલી અપમાન ભરી વર્તણૂંકના સમાચાર કહીને શાહને ઉશ્કેરી મુંઝે છે. શાહ ગુસ્સે થઈ લખેલું આજ્ઞાપત્ર ફાડી ફેંકી દે છે. અને જાંભાકરણને સેનાપતી પદની તલવાર દ્વિદાર્ઘમાન સાથે મોકલી મહોળાનું રાજ્ય સર કરવાનો હુકમ કરે છે. શાહનશાહના કાવા કાવાનું દિગ્દર્શન મોઆબમનો દેશદોષી યુદ્ધલાગે તરફ તીરરકાર--

**પ્રવેશ ૨ બે--કંચુકીરાયનું અંતપુર**

મહારાણી સુફલા દેવીએ ભગા માર્ગ ત્યાં જળણી કે પોતાની ગેરહાજરીમાં મહારાજ કંચુકીરાયે બીજી સ્ત્રીને પરણવાનું નક્કી કર્યું છે. આ વાત જળણનાં રાણી સુફલા દેવી કેશરનાં ભગા સાથે લગ્ન કરી નાંખે છે. ભગો હામાં હા મીલાવી પોતાનું કામ કાઢી લે છે. લગ્ન થાય છે. તેવામાં દીલ્લીથી માન હલકાળ પામેલા કંચુકીરાય મહારાજ પધારે છે. આ ગોટાળો જ્ઞેદા ચીડાય છે. પણ રાણી પાસે લાચાર બની રહે છે. ને પોતાનેજ હાથે બંનેને પરણાવી દે છે. પોતાનું મન માન્યું થયું એટલે હવે આગવથી કરી રાખેલી ગોઠવણ પ્રમાણે કેશર અને ભગો વિદેશ વિદાય થાય છે.

**પ્રવેશ ૩ બે--હીરાદેવીનો મહેલ.**

(રાણી હીરાદેવીની એક વધુ પ્રપંચ જળણ, ભવિષ્યમાં છત્રસાલનો કાઠપિણ પક્ષકાર ન રહે એ ઇચ્છાથી, હીરાદેવી

વિજ્યાને છત્રસાલથી છૂટી પાડવાની એક નવી યાજ્ઞ રમે છે, દીલ્લીથી પાછાં ફરતાં રસ્તામાં કંચુકીરાય સાથે મસલત કરીને વિજ્યાને વિમળદેવ સાથે પરણાવવાનું નક્કી કરે છે, કંચુકીરાય આ ખાનગી ગોઠવણ મુજબ વિજ્યાને વાતથી અગળાવી રાખી હિરાદેવીને ત્યાં મોકલે છે.) વિજ્યા તથા સખીઓનો વિનોદ, વિમળદેવના વેશમાં વિમળા, વિજ્યાને પજવે છે. પોતાને વિમળદેવ સાથે આજ પરણાવવાની છે એમ જાણતાં વિજ્યા ગભરાય છે. છત્રસાલને મળવા અધીરી બનેલી વિજ્યાનો તલસાટ જોઈ, વીમળદેવ બધો ભેદ જાહેર કરીને, વીજ્યાની શંકા દૂર કરે છે. છત્રસાલ આવે છે. વીમળા તેને પણ ચીડવે છે. છત્રસાલ વિમળનું અયોગ્ય વર્તન જોઈ ઉરકેરાય છે. આખરે વીમળ, છત્રસાલને વચનથી બાંધી લઈ, વિજ્યાનાં છત્રસાલ સાથે ગાંધર્વ લગ્ન કરી આપે છે. હિરાદેવી આવી છત્રસાલને જોઈ ઉરકેરાય છે. ને તેને કેદ કરવા સીપાઇઓને બોલાવે છે. પહાડ-સીંહ, છત્રસાલનો બચાવ કરવા, હિરાદેવીને ઠપકો આપી સમજાવવાનો યત્ન કરે છે, વાત વધી પડે છે. હિરાદેવી ઉરકેરાઈ જઈ ક્રોધાવેશમાં 'પહાડસીંહનું' ખુત કરે છે, વીમળદેવ હિરાદેવીને ખુની તરીકે કેદ પકડે છે.

**પ્રવેશ ૪ થો મોજીલી કેશરનાં લાડ, લગાએ ઘર વસાવવાની તજવીજ કરવા ગામમાં જવું શોધ કરવા નીકળેલા હિરાનું તથા કંચુકીરાયનું આવવું. કેશરે, સ્ત્રી ચરીત્ર કરી વખત વિતાવે. લગ્નો ગામમાંથી પાછો આવતાં એપણ સપડાઈ**

જન્ય છે. કંચુકીરાય તેમને અન્નેને કેદ કરીને પોતાના રાજ્યમાં લઈ જાય છે.

**પ્રવેશ ૫ મો સંભાકરણની જાવણી--**

દીડલી શહેનશાહે, સેનાપતી પદની મોકલેલી તથ્યારનો સંભાકરણ સ્વીકાર કરે છે. અને મોહ્યા ઉપર આક્રમણ કરવાની તૈયારી કરવાનો ફીદાઈખાનને હુકમ કરે છે. એક તો પીતૃપ્રેમની કુદરતી લાગણીને લીધે અને બીજી દેશ દાંડને લીધે પીતાને ફરીથી વીનવવા આવેલો દલપતીરાય, તુરંચ વેરની તૃપ્તી કરવાની ઈચ્છાથી સંભાકરણને કાળ ની જળમાં સપડાયેલ અંધુદ્રોહ છોડી દેવાની ફરી ફરીને વિનંતી કરે છે પણ પથ્થર ઉપર પાણી મહોળ્યા ઉપર ચડાઈ થતી સાંભળી દલપત પોતાનું કર્તવ્ય જનવવા મહોળ્યા તરફ જાય છે.

**પ્રવેશ ૬ ઠો--હીરાદેવીનો દરબાર--**

ઓરછના ગાદી વારસ તરીકે પ્રગ્નમાં ઓળખાતો વિમળ-કુમાર, રાણી હીરાદેવીને પતીવધના અપરાધ માટે દેહાંત દંડની શીક્ષા કરે છે. આક્રમકમાંથી ઉગરવા હીરાદેવી પોતાનાં પાપ પોતાનીજ મેળે જાહેર કરે છે, અને દરબાર આખાની અગત્યથી વચ્ચે વિમળ કુમાર સંભાકરણની પુત્રી વિમળા તરીકે જાહેર થાય છે. વિમળા, હીરાદેવીની બુલનો લાલ લેવામાં એક ક્ષણનો પણ વિલંબ કરતી નથી અને રાજ પહાડસીંહ અપુત્ર મરણ પામેલા હોવાથી આ રાજ્યના નજીકના હકદાર વારસ

છત્રસાલને ગાદી મળે છે. રાજ્ય મુકટ છત્રસાલને માથે પહેરાવતાં સભા જયધ્વનીથી ગાજી રહેછે. ત્યાં મહોબા સર કરી ચંપતરાયને મારી તેનું માથું ફુલદડા માફક ઉઠાળતો વિજયશેલો સંભાકરણ આવી ગયે છે. સંભાકરણે કરેલો અત્યાચાર નજરે જોતાં પિતૃ-વધનું પ્રાયશ્ચીત કરવાની વીર છત્રસાલ ભિપણ પ્રતિજ્ઞા કરે છે. સંભાકરણ સાથે કટુતા ભર્યો વિવાદ થતાં રાજ્યમહેલ રણમેદા-નન રંગમાં પલટાઈ જાય છે. છત્રસાલની અપૂર્વ વિરતા, તુમુલ દૂદ યુદ્ધ. શીદાઈખાન આવી દગાથી છત્રસાલને ફસાવી કેદ કરી લે છે.

## ટૂંકો.

### અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો--કંચુકીરાયની કચેરી--નાયરંગ પ્રજાની ક્યાંદોનો આવજો ન્યાય. કેદ કરી પકડી આણેલા ભગાનો તથા કેશરનો ન્યાય ગુન્હાના બદલામાં કેશરની માગણી. કેશરની અડગતા. બાદ વિજયાએ કરેલા અપમાનની સજ્જના બદલામાં વિજયાની માગણી કરવા શીદાઈખાન તરફથી દૂત આવે છે. કંચુકીરાયને હવે પોતાની ખરી સ્થિતિનું જ્ઞાન થાય છે. હાજીદા કરનાર તમામ ખુશામતીઆ નોકરો ખરે વખતે ખસી જાય છે, કેશરની વફાદારી રાજ્ય સેવા બજાવવા માટે કેશર, વિજયાને બદલે પોતેજ વિજયા બનીને શીદાઈખાન સાથે જાય છે.

પ્રવેશ ૨ જો-સંભાકરણની છાવણી પતીના જીવનની ભીક્ષા માગવા, વિન્યા અને વિમળા સંભાકરણ પાસે આવે છે. સંભાકરણ વચન આપે છે. પણ માગણીની વાત સાંભળતાં વચન પાળવામાં આનાકાની કરે છે, વિમળાની વીનવણી છત્રસાલ પોતાનો જમાન છે, એ વાત જાણતાં સંભાકરણ વધારે ઉત્કેરાય છે અને વિમળાનો તીરસ્કાર કરે છે, એવામાં સોળ વરસથી બાદશાહની બેગમ બની બેઠેલી અને જેના માટે સંભાકરણ આટલો ગળ્થ ગુળ્થો છે તે સંભાકરણની પહેને લલીતા આવી પહોંચે છે અને હીરાદેવીની પ્રપંચ બાજી ની તમામ હકીકત સમજાવે છે. અંપતરાયની નીદોંપતાની ખાત્રી થતાં સંભાકરણને અનહદ પસ્તાવો થાય છે. અને પોતાને અવગ્રે માર્ગે દોરનાર હીરાદેવીનો વધ કરી છત્રસાલને સ્વતંત્રતાના સ્વામીપદે સ્થાપવાની પ્રતીજ્ઞા કરે છે. વિન્યા વિમળાને અભયદાન મળે છે. તેઓ બન્ને લલીતાનો આભાર માને છે. અને તેના આશ્રયમાં રહે છે.

પ્રવેશ ૩ જો હીરાદેવીનું અંતઃપુર—દુરાશાના રૂપમાં પલટાઈ ગયેલી હીરાદેવીની મહત્વાકાંક્ષા હવે લયંકર રૂપ ધારણ કરે છે. તમામ આડ ખીલીઓ ખસેડી મુકી હવે બાકી રહેલી સંભાકરણ રૂપી આડ ખીલી કાઢી નાંખી સમગ્ર બુદ્ધિબંડની સામ્રાજી થવાની હીરાદેવીને અભીલાષ થાય છે. બીજી બાજુ ફીદાઈખાન એવી યુક્તી કરવાનો યત્ન કરે છે કે હીરાદેવી તથા સંભાકરણ અંદર અંદર કપાઈ મરે. બન્નેનો સંકેત ઉત્કે-

રાયેસો સંભાકરણુ આવીને હીરાદેવી પાસે લલીતાનો ખુલાસો માગે છે. હીરાદેવી નક્કર થતને તેને મુખ ગણી કાઢે છે. સંભાકરણુ ક્રોધમાં હીરાદેવીને મારવા તૈયાર થાય છે. દ્વીદાઘખાન તેને પકડીને કેદ કરે છે. પાતાની અપૂર્ણ રહેલી પ્રતિમા તેનો પુત્ર પુરી કરે છે. દલપત આવીને હીરાદેવીને મારે છે. અને દ્વિદાઘખાન તેને પણ કેદ કરે છે.

**પ્રવેશ ૪ થો.** દ્વિદાઘખાનની કેશરે કરેલી ફજેતી દારય વિભાગની પુર્ણાદુતી.

**પ્રવેશ ૫ મો—**દીક્ષીમાં કારાગૃહે કેદ પકડાએલા ખુદેલ વીરોને, સ્વતંત્રતા મેળવવાની છદ છોડી દેવાની શરતે શહેનશાહ મોરી આપવાનું કહે છે પરંતુ અટકી વીરોનો ટેક જરા પણ ડગતો નથી તેથી આખરે ચીડાતને શાહ તેમનો વધ કરવાનો હુકમ કરે છે, શાહખદો મોઆઝમ, શહેનશાહને તેમ ન કરવા વિનવે છે અને ખુદેલાઓની સ્વતંત્રતાની માગણી ફક્ત ધર્મરક્ષા અર્થેજ છે એમ સમજાવે છે. શાહ એ વાતની સાખીતી માગે છે. દીવ્ય દર્શન થાય છે અને ચોધાર આંસુએ રડતી, પોતાના દુઃખોની દાદ માગતી ગાય માતા હિન્દ વાસીઓ પાસે દીન વાણીથી આજીજી કરતી દેખાય છે કે.

નથી દીધા દુઃખો તમને ન ત્રાસે

તમને આલ્યાં છે,

અમારાં બાળનો હક દહ તમારાં આજી

પાલ્યાં છે,

અમારાં દેહનાં દેવત નીચોવી તમને  
અર્પ્યાં છે.

કરાવી પાન પચનાંને જીવન તમને  
સમર્પ્યાં છે.

અરે ઓ હિન્દના વાસી શું બદલો  
એહ આપોછો.

બનાવી ચર્મના જોડા, છરાથી ગળાં  
કાપો છો.

ગાયત્રી કરજાલાપ સાંભળી શહેનશાહનું દીલ પીગળી જાય છે.  
તેથી હવેથી પોતાની કુદલ સલતનતમાં કાઠપણુ માણસ ગૌવધ  
ન કરે એવી આણુ ફેરવે છે. આ ધર્મ ભાવનાથી હિન્દુ  
મુસલમાનોની સાચી એક્યતા સધાય છે. શહેનશાહ બહાદુર  
બુદ્ધેલાઓને બાંધનમુક્ત કરે છે. વિજયા તથા વિમળાનાં  
છત્રસાલ સાથે લગ્ન કરી આપે છે. ને પહેરામણીમાં  
બુદ્ધેલાખંડની સ્વતંત્રતા આપે છે. બુદ્ધેલાઓ જાતો જીગરથી  
શાહનો ઉપકાર માને છે. અને હિન્દુ મુસલમાનોનો જય જય  
કાર બોલાય છે.

# છત્ર વિજય

નાટકનાં ગાયનો.

પ્રભુ પ્રાર્થના

શ્રી ઐ નમુ' શંકર.  
ગીરિભવર, પીનાકધર,  
અદ્રિનાથ, વિશ્વંભર,  
ચરણશરણુ, વિપતહર.—શ્રી.  
પરબ્રહ્મ, અજામર,  
ભાલચંદ્ર, ત્રિશૂલધર,  
અખિલેશ્વર, ગંગાધર,  
બાલક કરધર, હે કરુણા કર;  
શીવ સંકટ હર—શ્રી.

આળાઓ:—

૧

સહુથી સારો દેશ અમારો બહાલો હિન્દુસ્તાન,  
અમને બહાલો હિન્દુસ્તાન.



જેના વિજયનાં ગાન, બનાવે મન સહુનાં મસ્તાન  
 અમારું એજ નિરંતર તાન—અમને બહાલો.  
 ઝરણુ વહે કૌશલ્ય કળાનાં, વરસે જ્યાં વિજ્ઞાન;  
 ધર્મ ભાવના ઉજવળ જેનાં ગાય દેવ યશ ગાન;  
 પ્રગટ જ્યાં થયા પુરૂષ બળવાન  
 વસે જ્યાં હિન્દુ મુસલમાન  
 જનેતા જન્મભૂમી એ ક્રુષ્ણકર સ્વર્ગ સમાન—અમને

મોઆજીમ:—

૨

આનંદે અમ ઉર રહ્યાં છલકાઈ.  
 સહુ જન મગલ ગાયે વધાઈ—આનંદે.  
 બંદી જનો શુભ આશીષ આપો;  
 શાંતિ રહી જગમાંહિં છવાઈ—આનંદે.

નાય નારીઓ:—

૩

મોહે પનથટપે નંદલાલ છેડ ગયોરે,  
 મોરી નાબુક કલેયાં મરોર ગયોરે;  
 મોરી ચોલીકે તંગ બંદ તોર ગયોરે.—મોહે.  
 કંકરી મોહે મારી, ગગરી ફેર ડારી;  
 રમામ મુંદર ચુનરીઆં ભીંભાય ગયોરે;  
 મોહે નયનનકે સેનમે સમભાય ગયોરે—મોહે.

કંચુકીરાય }  
ખવાસણો }

૪

રંગ લાગ્યો રંગ લાગ્યો  
તારાં તીખાં નેણાનો રંગ લાગ્યો રે—રંગ.  
અમે રસિયાના રંગે રંગાણાં  
અમે રાજવીના નામે વેચાણારે—રંગ,  
ખાલા ભર્યા આ પ્રેમના પીવા અને પાવા,  
અજબ આ ચીજ સરખાઈ જગતમાં દીલ ખડેલાવા,  
ચંડી કરાળી ભૈરવીની પ્રસાદી આ માનીએ  
રોજ હીંચે રાખવાથી કોક દહાડો ફાવીએ તારા.

કંચુકી કેશર ભગો:— ૫

પાતલીઆ પાલવ છોડો કોઈ જોઈ જશે.  
નખરાળાં શીદ તરછોડો મારો જીવ જશે.  
ભોળી ભાળી હું બાળ કુંવારી.  
બાળો ભોળો હું છું પ્રહારી.

{ છોડો છોડો મારો હાથ મરડાઈ જાય છે—  
આના આવા ચાળા જોઈ લાલ્લ લાલ્લ થાય છે.  
કાં શું થાય છે ?  
મારો જીવ જાય છે. અરે હાય હાય હાય }

વિજયા સખીઓ:— ૬

સરખી સાહેલી શાણી ઉપવનમાં જતીરે.  
મનમાં મલકાતી કંઈ મદમાતી હૃદય રસ ઝીલતીરે.  
સૌના મનમાં એવા કોડ;

મળજે સર ખાસરખી જોડ;  
 લલના લજવાતી શરમાતી હૃદય રસ ઝીલતીરે.  
 નવ પદ્મવ મહીન લતા, નવ કુસુમીત પુલ ખાગ;  
 નવ યૌવન મહીત તનુ, નવનવ પ્રેમ પરાગ.  
 હરણી શી હરતી ફરતી, અંતર આનંદે ભરતી.  
 સુમન તણાં મન હરતી શી હરખાતી હૃદય રસ.

સખી:—

૭

સખી જોને કાંટો વાગ્યો કુલડાં કેમ વીણ્યાં આ જાય ?  
 છે જશક જેવો કાંટો પંજુ અંતરમાં ઉઠે લલ્લ-સખી  
 પીડા કારમી હૃદયે જાગી ઝીણું ઝીણું ખટકે ઓયમા  
 શું થાય કંઈ સમજાય નહિં જીવ જાય મધૂરે ચટકે  
 અરરર

પીડા આ શી કહેવાય ? ના રહેવાય.

જીવડો જાય અરરર લવક લવક થાય—સખી

વિજયા સખીઓ:— ૮

આલી નયન ખાણુ કયાં વાગ્યાં ?  
 મનના મુગ્ધ લાવ કયાં જાગ્યાં ? સાચું ખોલ ખોલ ખોલ.  
 કોણુ રસિકવર મળ્યા પરસ્પર કયાં હૃદયો અનુરાગ્યાં ?  
 અંતર ખોલ ( ૨ )  
 લોચનીઆં મહવેરાં તલસે અધર સુધારસ તરસ્યાં  
 વશી કરણુ કોણુ કીધાં આ, બદાલ કહે કયાં વરસ્યાં ?  
 સાચું ખોલ ( ૨ )

લાલ કોણને લગની શાની હજી હું ખાળ કુંવારી  
આદાકી મૂકી દો ચતુરા, જાણી ઠગાઈ તમારી  
કેડો છોડ છોડ છોડ —ખાલી.

જન વિજયા સખીઓ:— ૯

વૃક્ષ તમે મંબુત્ર આ વેણીના કાંત  
વેલી અમારી સંભાળજો —વૃક્ષ.  
આજથી તમારી બની કિંકરી હો રાજ!  
સ્નેહે સદાયે સંભાળજો —વૃક્ષ.  
ભવરણ વિશ્રામ પ્રાણ જીવનની લહાણ છે.  
હૃદય તણા દેવ હૃદય મંદીરે વિરાજશે.  
કિંકરી ઈગારી રથામ જીવન આરામ છે.  
નેહ ભર્યાં નયને નીહાળશે.  
ભાગ્ય દેવી! જીવનને ઉઘાળશે—વેલી

કેશર—

૧૦

લ્યો કોઈ પુલ લ્યોરે પુલ.  
માલણ મહબેલી અહિં આવી,  
પુલડાં રસભર સ્નંહર લાવી;  
મન માને તો ખરચો મૂક—લ્યો.  
જીભ, જાંઘ, ચંપો, ચંબેલી, પુલડાં સર્વ મુવાસી.  
ગુલાબની તો વાતજ ન્યારી  
ખીલેલી પાંખડી છે ખાસી લ્યો તપાસી.  
કરશે મનડું એ મશગુલ લ્યો.

વિનયા:—

૧૧

કંઈક કરો પરવા પીતાજી એ પૂર્વજના નામની શુભ કામની  
 પરલંત્રતાની સાદ્યળી ને સંપત્તી શા કામની—કંઈક  
 માતૃભૂમીને કારણે દીધાં દેહ બલીદાન;  
 દેશે દેશ ગવાય છે આજ સુધી યશગાન.  
 પ્રતાપ, બાપા રાવળ, ધીરવીર રાણો બાયા;  
 અટંકી ટેક જેના જગમાં બધે ગવાયા;  
 કેસરલીની કાયા હિમાલય શી છાયા;  
 સૂરજવંશી બાયા, પીતામહના નામની—શુભ.

વિમળા:—

૧૨

અજબ રંગે રંગી અંગ અંગે અનંગે.  
 બન્યું મનડું મસ્તાન, ખોઈ સઘળી મેં સાન  
 હું તો હારી હાય મદન તણા જંગે—અજબ.  
 વાણી નયનમાં; આંખ હૃદયમાં  
     કોઈ કહો કયાંથી આવ્યાં ?  
 અજબ ભુરકી નાખી ઠગારે.  
 હારી હુંતો ફસી તારે ફેદે—અજબ

નાયનારીઓ:—

૧૩

હાથીહા તો આવે દોલજી ધુમતડારે.  
 આયો મારી જોડીરો જવાનરે  
 આશકરા દોલા હાં હારે આશકરા દોલા!

છોડે મારી બાબુરી પાડોશણુ દેખેરે.  
 મેં તોરે બુલાયો દોલણુ એકલડોરે.  
 લાયો લાયો સાથીડાંરો સાથરે—આશકરા.  
 મેં તોરે બુલાયો દોલણુ રાતરોરે  
 આયો આયો ઉંગતડી પરભાતરે—આશકરા.



## અંક ૨ જો.

નાચનારીઓ—

૧૪

છવ્યાં (૩) દે નૂરી તારે,  
 વારી જાએં તોપે માહે તમામ,  
 શાહજાહે સલામ કરેં ગુઘ્યાં—છવ્યાં.  
 આંજે સિકન્દરહો, આલમકા સરવરહો;  
 તૂ બન્દા પરવરહો શાહે જહાન.  
 શાહમાન—તૂહો હરઆન.  
 જાવેદાન, જીઓ સુલતાન.  
 ચમકે તારા, આલમઆરા, જમકા ખ્યારા,  
 જીલ્લે હુમા જનમ જનમ રહે સદા—છવ્યાં.

મોઆજીમ—

૧૫

હવે દીલ વિશાળ કરજો ભારતનાં બાળ સમજો  
 બહાલું વતન તમારું ભારત રસાળ સમજો  
 કુસંપ ખીજ વાવ્યાં ઝેરી પવન પુકાવ્યા  
 પુલ્ક કંટકે છવાયાં ફળ શાં ઉગ્યાં તે સમજો  
 કેં સંપ ખીજ વાવ્યાં ખુશખો મધુર વહાવો  
 દીલ દીલથી તો મીલાવો નહિ લેદલાવ સમજો  
 દુનિયાં વિષે રસાળું છે હિન્દુસ્તાન તમારું  
 તમે બાળ હિંદના છો હિન્દુ મુસલમાન સમજો

મોઆજીમ—

૧૬

રે અજળ જમાનો જાલીસ આવ્યો  
 સત્ય જુલાવી રાજ પ્રજાનો ધર્મ તજાવ્યો—  
 ન્યાય નીતિનો લોપ થયો હાં—  
 જગમાં જ્યાં ત્યાં પ્રપંચ છવાયો.....રે.

કંચુકી-કેશર-ભગે—

૧૭

આશીષ બાપુ આપો,  
 અહીંઆંથી વંજો માપો.  
 મારા રાજ આલાકી આનું નામ છે  
 તાલ કેવો કીધો ?  
 ભગલા દગો તેં લીધો  
 આ સિંહ તણો આલાકીથી શીકાર પડાવી લીધો—મારા

ભોગ લાગ્યા મારા મેં લગલાને ધરમાં ઘાલ્યો.  
 ગોટાળો ગંભીર કર્યો ને જીવજીવ આ લઈ આલ્યો—  
 ( વાહરે મારા વહાલા-લટકાળા હહેરી લાલા )  
 કેશર શીદ કરો છો આળા ?  
 તમને લઈ જાય મોટરવાળા—મારાં.

વિજયા-સખી—

૧૮

જોખન આવેરે આખી આલમને નાચ એ નચાવે  
 એ રંગ લાવે અરે હારે હાવ લાવે—  
 જગ જન મન લોલાવે—મોહાવે—આખી.  
 મદ ભરેલી આંખડીનું ઘેન ખીજાને આવે ખડેની;  
 વાણી બને છે મુંગી—સાન કરી સમજાવે ખડેની—આં.

રસસાગર દહયે વહે, નયણે નેહ છવાય;  
 અંચલ ચિત્ત બને અને જગ આ પ્રેમી જણાય.

મનડુ મસ્તાન—આંખ મદથી ભરેલી;  
 દુનિયાં દેખાય પ્રેમઘેલી બનેલી.  
 રસિક રંગ રાગે, અનંગ રંગ લાગે  
 રોહાળ ઉર જાગે, જીવન લહાણ માગે—છે હાં જોખન.



વિજયા-વિમળ:—

૧૯

કુંવરજી ! જાઓ જાઓ જરા તો લજાઓ.  
 અલખેલી ! આવો આવો યૌવનનો લઈએ દહાવો.  
 શાને સમજી થઈ આમ સતાવો ? વીરા ! કુંવરજી  
 પરણી પ્રીતે ખ્યારી થાઓ.  
 નવ ખોલ ઘટે તમને આવો.  
 દીલખર આવો, ના તલસાવો, ના ગભરાઓ.  
 કંઈ શરમાઓ—કુંવરજી જાઓ જાઓ.

છત્ર-વિજયા:—

૨૦

આવો અલખેલી પ્રાણસખી પ્રેમદા !  
 પ્રીતે આજ પ્રેમ પાનનો લઈશું દહાવો  
 જાઓ જરી શરમાઓ.....આવો.  
 મોહખાણુ માર્યા તેં ખ્યારી, ધાયલની ગત કીધી મારી  
 પ્રીતે પરવશ પ્રાણ બનાવી શીદ હવે તલસાવો-આવો!  
 આશા અવનવી તમથી ખ્યારી,  
 ગરજ ન સરશે એમ તમારી.  
 અમને પ્રીતમ એમ બનાવી નાહક નવ લલચાવો-આવો.

કેશર-લગા:—

૨૧

મોહમાં અંજાણી તારા ફંદમાં ફસાણી હુંતો ભૂલી.  
 ભગા તારા લલકામાં તો લોળી હું ભરમાણી  
 પાંણી પીને ઘર પુછે તું નહોતી કંઈ અંજાણી હુંતો.

મેતો જાણ્યુંતું સાચી શાડીઓ મંગાવશે,  
 મોંઘા મોંઘા મૂલનાં એ મોતીડાં ટંકાવશે  
 હીરલા જડાવશે—માણુકે મઢાવશે.

વા વા વા ઘરખાર વગરના ઠાકરનાં ઠકરાણી.

તમે છાના રહો! છેલાણી

શાણી બગલી સપડાણી—હુંતો ભુલી.

કેશર—લગો  
 કંચુકી—હીરો }

૨૨

હવે હાલો હલામણુ રાજમાંરે કરો કેદની મળ.

હાય ભોંમાંથી ભાલા નીકળ્યારે ભોગ લાગ્યા ભગ.

ભેયું કેવાં લડાગ્યાં લાકડારે મળ ચાખો ગગા.

{ રાજ રાખો કંઈ રીત—નહોય પરાણે પ્રીત }  
 { બધું ઠીક છે ઠીક (૨) }

રાજને રીઝાવશે તો સર્વ સુખે માણશે.

પ્રેમી પંખીડાને પ્રીતેથી પાળજો

તેજાં બનીને ઝંડાને ઝુલાવજો—હાલો.



## અંક ૩ નો.

નાય નારીઓ:

૨૩

પુલનકી સેજ ખીંચાયકે મયેં સોતી ધીરે ધીરે  
 કર પકરત મોરા આયકે નટખટ વો ધીરે ધીરે  
 લાખ જતનકર કર રોજ છુરાયે;  
 પર સારી નહીં છુટી હાયે;  
 દેખો સખી નહીં શ્યામ લગાયે—કર પકરત

મોતન માળા તૂટ ગઇ મયેં હો ગઇ બેધ્યાન,  
 શ્યામ અધરસ લૂટ રહે લાયે નિપટ નદાન.

બેબસકર છાતી ધરકાઇ;  
 મુખ ચૂમત વો મયેં શરમાઇ;  
 બર જોરીસે ગરવા લગાઇ—કર પકરત.

ફિદાઇ-કેશર }  
 કંચુકી-લગો }

૨૪

અમારી કૃતહના ડંકા  
 પુલાઇ દ્યો બેટા બંકા  
 થાપ દેજે, બેહલી વળજે, ડંકો લેજે  
 શીક કરો શંકા ? લૂંટાવાની નથી લંકા—અમારી

બધરી બીજને જાય, ધણી ગોળ ચોખા ખાય  
ન્યાય આતો આવો થાય-વાહ વાહ

{ સંસારનો દહાવો હઉં  
ઠહેલી ઉઠી ધોકો લઉં કેમ } અમારી  
{ તડાક તડ ધૂમ ( ૩ ) }

વિજયા--

૨૫

પાલવ પાથરી મહારાજ માગું ભીક્ષા મુજને દેશો,  
કરગરી કહું છું કઠણ હૃદય નવ કરશો.....માગું  
માનિતા છો મહિપતી મોટા, મોટપ મનમાં ધરશો.  
આશાભરી આ અબળા આવી, નીરાશ તાત  
ન કરશો--માગું.

વિજયા-વિમળા--

૨૬

સાધુજનો પોતે તરી આ જગત જનને તારતા  
સ્વાર્થ તજી પોતાતણો પરમાર્થ અંતર ધારતા  
સંત શશી સમ શીતળ વચનો સુધા ભર્યાંજ તમારાં વચનો  
તાપ પાપ હરી વ્યથીત હૃદયમાં સીંચે અભિરસ ધારા  
અક્ષય કીર્તિ અવિચળ પામે  
જુગ જુગ જીવે સુખે વિરામે  
ભગવતી ! દર્શન દિવ્ય તમારાં  
જગ મંગલ કરનારાં.....વચનો.

કેશર--

૨૭

કામી જન અંધ જગતમાં મનાય  
 હીણા હસામી કહેવાય .....કામી  
 નીતિનું નામ મુકી અધમ અનીતિ કરતા  
 પ્રભુથી જરીએ ના ડરતા-હરનિશ કુકર્મો કરતા  
 લાંપટ નહિ, લજવય.....કામી  
 નફ્ટ નીડર થઇને-ચાપી બને છે પ્રીતે.  
 વ્યભિચાર વળગે ગીતે, સમજે ના ઠેઠ રીતે  
 એજે જીવન વહી જાય.....કામી.

કેશર-ભગો—

૨૮

રસીકા તારા પ્રેમે બની છું હું ઘેલી.  
 તારા રૂપે ઘેલો હું અલભેલી ( ૩ )—બની.  
 હું સતી છું સોતરાણી.  
 ખંદો હસામણુ છેલ.  
 ભેખનો ફરેલ, પુરો વિકરેલ.  
 { માનીતા મહારાજ મોંઘા માન ખાવા ઘેલો. }  
 { છલખલવાળી છેલ છમીલી હું નટનાગર ઘેલો }  
 રંગીકા છો રઠીઆળા.  
 વાલમજી લાગો વહાલા.  
 મોહન ખંસીવાલા બની છું હું ઘેલી.

સર્વે:—

૨૯

( આગાયન સાથે ગાવાની છૂટ છે. )

ઇકકે મીલકર ઉડો ખીરાદર.

પુકારો શંકર અલ્લાહ હો અકબર.

ખીરાદરીસેં મીલો ખીરાદર.

રખો ન કીના હીરદેકે અંદર.

ખ્યલે ઝમઝમકે પી બહોમન;

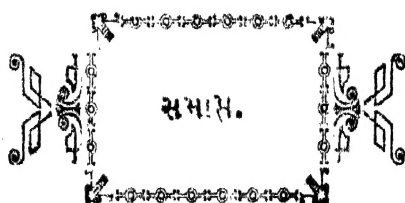
વજુ હો ગંગાકે જલસે નોખીન.

કરો તીલાવત કુરાંકી હિન્દુ.

પહડો મુસલમાનો વેદ મંતર.

કરીમ કહેદો યા કૃષ્ણ કહેદે;

મકાન કાળા મુકામ અંદર,—ઇકકે.



( આ ગાયન સાથે ગાવાની છુટ છે. )

નથી દીધાં દુઃખો તમને ન ત્રાસે તમને બાળ્યાં છે,

અમારાં બાળનો હક દઈ તમારાં બાળ પાળ્યાં છે.

અમારાં દેહનાં દૈવત નીચેવી તમને અર્પ્યાં છે,

કરાવી પાન પયતાંને જીવન તમને સમર્પ્યાં છે.

અરે ઓ હિન્દના વાસી શું બહો ઓહ આપો છો,

બનાવી ચર્મના જોડા, છરાથી ગળાં કાપો છો.





